

Myndigheten för yrkeshögskolan

Pedagogik

Områdesanalys och inriktning | 2020

Inledning

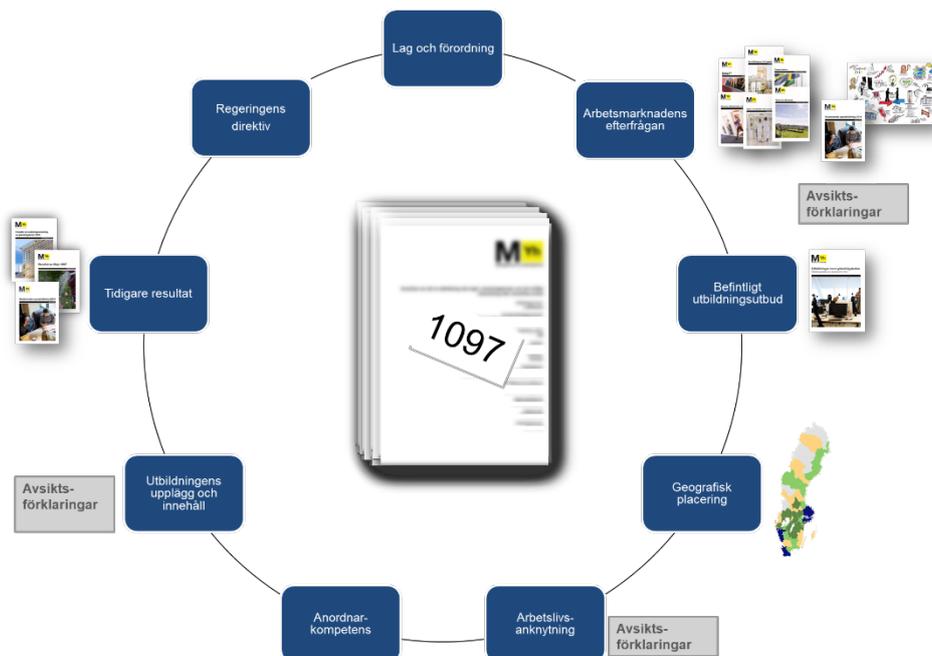
Myndigheten för yrkeshögskolan (MYH) har i uppdrag av regeringen att analysera arbetsmarknadens behov av utbildningar inom yrkeshögskolan. I denna rapport presenteras en analys av de omvärldssignaler som identifierats för området och som kan komma att påverka kompetensbehoven inom området framöver.

Syftet med analyserna

Områdesanalyserna syftar till att på ett övergripande sätt belysa och analysera faktorer som kan komma att påverka kompetensbehoven inom ett analysområde och att identifiera framtida kompetensbehov som efterfrågas från yrkeshögskolan. Områdesanalyser har tidigare år tagits fram med koppling till utbildningsområdena Data/IT, Ekonomi, administration och försäljning, Hälso- och sjukvård, Samhällsbyggnad, Teknik samt Transporttjänster.

Analysen är tänkt att användas som ett kompletterande och stödjande material till ansöknings- och bedömningsprocessen. Detta hänger samman med att analyserna endast beskriver efterfrågan på en övergripande nivå med en viss koppling till redan beviljat utbud av utbildningar inom yrkeshögskolan, medan vi i bedömningen av en ansökan tar hänsyn till många fler faktorer än just efterfrågan. I den bedömningen tar vi också hänsyn till arbetslivsanknytning, anordnarkompetens, utbildningens upplägg och innehåll, tidigare resultat, lämplig regional placering, redan beviljat utbud med mera.

Detta betyder alltså att även om vi i våra analyser identifierat områden som är efterfrågade, betyder det inte per automatik att vi kommer att bevilja ansökningar inom dessa områden. (Se illustration nedan av hur analyserna kan kopplas till ansöknings- och bedömningsprocessen).

Insamlingsmetod och källor

Insamlingen av omvärldsinformation som ligger till grund för analyserna sker löpande under hela året. Källorna är branschorganisationer samt andra relevanta källor som har bäring på området, till exempel bevakning av hemsidor, sökord, söksträngar, rapporter med mera. Även statistik såsom till exempel pensionsavgångar och sysselsättningsutveckling vägs in i de fall det bedöms relevant.

Vi träffar berörda branschorganisationer med viss regelbundenhet för att diskutera efterfrågebilden och stämma av hur väl utbildningsutbudet möter efterfrågan. Även denna information blir en värdefull input i områdesanalyserna. Branscherna kvalitetssäkrar också analyserna.

Pedagogisk kompetens: En bristvara i samhället

Utbildning är en av de viktigaste samhällsfunktionerna. Därför är pedagogiska kunskaper och utbildningsinstitutioner viktiga för att tillgodose samhället med bästa möjliga förutsättningarna för att tillgodose samhället med högt efterfrågade ämneskunskaper. Därför är det av stor betydelse att exempelvis skolan blir så välfungerande som möjligt. Skolan brottas dock med svåra utmaningar där bland annat kompetensfrågan är en. Flertalet stödfunktioner ser ut att öka i efterfrågan i takt med att bristen på lärare, inklusive förskollärare, fortsatt ser ut att förbli stor framöver. Även fler branscher står inför stora utmaningar när det gäller att hitta tillräckligt med pedagogisk kompetens. Bland annat ser det ut som om samhället även kommer stå inför ett fortsatt underskott av trafiklärare framöver.

Innehållet och slutsatserna i denna rapport grundar sig på det analysarbete som utfördes innan coronavirusets utbrott. Vilka konsekvenserna blir på 3–5 års sikt är i dagsläget svårt att förutse. Det är den tidshorisont som vi jobbar med vid framtagandet av områdesanalyserna.

Individer med goda pedagogiska kunskaper som är av stor vikt för samhället. Det pedagogiska utbildningsområdet har därför stor betydelse i arbetet med att skapa bästa möjliga förutsättningar för samhällets kompetensförsörjning. Utbildning ger individer möjligheten till att tillgodose sig viktiga kunskaper som på många vis är en förutsättning för att kunna etablera sig i ett allt mer kunskapskrävande samhälle. Därför är särskilt skolans nuvarande situation med stora utmaningar viktigt att finna lösningar inom. En av de största utmaningarna framöver inom skolan är den stora kompetensbrist som förekommer. Enligt Skolverkets långsiktsprognoser kommer det att vara ett underskott motsvarande 45 000 lärare framöver. Trots att den senaste prognosen ser bättre ut än tidigare så är den fortsatta bedömningen att det kommer bli väldigt utmanande framöver med att ge Sveriges skolor de bästa förutsättningarna för sitt uppdrag. Samtidigt har flertalet kommuner en utmanande ekonomisk situation som gör att flera måste minska budgeten för skola och utbildning framöver. Ytterligare en stor utmaning är att var femte legitimerad grund- och gymnasielärare är 60 år eller äldre. Detta innebär att antalet nyutexaminerade lärare inte bara måste öka för att tillgodose de ökande antalet elever utan också måste öka för att kunna balansera mot de stora pensionsavgångarna inom de närmaste åren. Att öka antalet examinerade lärare är en stor utmaning för landets universitet och högskolor. Även förskolan står inför stor kompetensbrist, ökat antal inskrivna barn på förskolor och större krav ställs därför på landets barnskötare. Efterfrågan på specialiserade barnskötare kan därför öka framöver.

Utmaningen med att hitta tillräckligt med lärare kan indirekt få påverkan på yrkeshögskolan i och med en ökad efterfrågan på utbildningar till olika stödfunktioner. Exempel på denna typ av stödfunktion är studiehandledare, lärarassistenter och behandlingspedagoger. Trots detta har dock flera av dessa stödfunktioner utmaningar framöver. Ett exempel är studiehandledare, i och med att dess efterfrågan på arbetsmarknaden påverkas mycket av migrationsströmmar, konkurrens om begränsade medel inom skolan och möjligtvis även i behov av kontinuerlig kompetensutveckling. Lärarassistenter i sin tur har större ekonomiska möjligheter, åtminstone på kort sikt, i och med den statliga medfinansieringen. Däremot finns det utmaningar kring yrkesrollens arbetsuppgifter, utbildningsnivå och i vilken omfattning kommunerna kan nyttja det statliga stödet.

Det finns fler branscher med stora behov av pedagogisk kompetens. Trafiklärare är en yrkesroll som kräver goda trafik- och fordonskunskaper, men också en god pedagogisk förmåga. I dagsläget förekommer det ett underskott av nyutexaminerade trafiklärare enligt Sveriges Trafikutbildares Riksförbund (STR). Detta underskott riskerar att bli större i takt med att fler trafiklärare närmar sig pensionsålder. Trafiklärare står också inför nya utmaningar i och med teknikutvecklingen, migrationsströmmar och en ökad grad av miljömedvetenhet.

Förklaring av begrepp

I rapporten samlas slutsatserna i ett matrissystem. Där används följande begrepp:

Strategisk påverkan avser i vilken utsträckning vi bedömer att trenden/händelsen/tendensen kan komma att påverka utbildningar inom yrkeshögskolan.

Brådskande/Ej brådskande avser på vilken sikt vi bedömer att trenden/händelsen/tendensen kan komma att påverka utbildningar inom yrkeshögskolan.

De olika symbolerna i matrisen anger hur vi bedömer att trenden/händelsen/tendensen kan komma att påverka branschen/samhället.

Varje avsnitt avslutas med en kort analys och slutsats uppdelad i fyra delar:

Konsekvenser avser vilka effekter trenden/händelsen/tendensen kan komma att få på det framtida kompetensbehovet.

Drivkrafter avser de faktorer som driver på utvecklingen.

Motkrafter avser de faktorer som motverkar utvecklingen.

Inriktning avser MYH:s inriktning inom området.

Tilltagande trend

Trafiklärare: Ett brådskande kompetensbehov för säkrare vägar och mer miljömedveten trafik

Trafiklärare är en betydelsefull yrkesroll för att samhället ska tillgodoses med goda trafikfärdigheter. Yrkehögskolan, som enda utbildningsväg, har en viktig roll i att tillgodose arbetsmarknaden med framtida kompetens inom trafikfärdighetsområdet. I nuläget finns det många utmaningar för trafikfärdighetsbranschen. Bland annat illegala trafikskolor, lagförändringar, automatisering, nya pedagogiska utmaningar och framförallt utmaningen med den stora kompetensbristen.

Trafiklärare är en yrkesroll som kombinerar teoretiska och praktiska färdigheter för att skapa så bra förutsättningar som möjligt för framtida legitimerade förare. För samhället blir därför trafikfärdighetslärarna en viktig yrkesgrupp för att säkerställa att förare får tillräckliga färdigheter inom bland annat de senaste trafikreglerna, trafiksäkerhet och miljövänligare körteknik. Trafikfärdighetslärare är ett arbete som kräver goda färdigheter kring hur undervisningen ska anpassas till varje enskild elev och dess individuella förutsättningar. Detta gör att trafikfärdighetslärare inte bara måste ha goda trafikfärdigheter utan de måste också vara duktiga pedagoger. Den pedagogiska aspekten kan framöver bli mer utmanande för trafikfärdighetslärare i och med de stora migrationsströmmarna som pågått under de senaste åren. Yrkesrollen kan påverkas av denna samhällsutveckling på grund av en ökad risk för språksvårigheter. Delvis kan den teoretiska delen bli svårare att förmedla pedagogiskt framöver, men även under de praktiska momenten eftersom instruktioner till studenten ibland snabbt måste justeras efter dåvarande förutsättningar i trafiken. Även Trafikverket och Transportstyrelsen konstaterar, i rapporten Kundanalys: Förarutbildningen, att "språkfärdigheterna är en av de största utmaningarna för att uppnå ett godkänt resultat". Särskilt utmanade anses de teoretiska delarna vara när språkfärdigheterna är bristfälliga. Därför kan det framöver även bli viktigare att trafikfärdighetslärare har goda färdigheter inom flera språk. Hur omfattande de nya pedagogiska utmaningarna blir kan variera mycket för olika regioner. Detta eftersom den ovanligt höga migrationen påverkat vissa regioner i en större omfattning.

På sikt kan det även tillkomma mer utmaningar för yrkesrollen i och med en ökande komplexitet i fordonen och dess omgivning. Exempelvis en ökande mängd automatiserade fordon i trafiken, elbilar och mer uppkopplade städer kan komma att påverka framtida kompetenskrav hos trafikfärdighetslärare. Det är dock svårt att bedöma hur snabbt reella förändringar kan ske inom fordons teknik, fordonsflottan i Sverige, infrastruktur och nödvändiga lagförändringar. Det blir därmed också svårbedömt i vilken omfattning och när i tiden det kommer att påverka yrkesrollen.

Kompetensbristen och dess effekter på samhället

Arbetslivets efterfrågan av trafikfärdighetslärare bedöms öka inom de kommande åren. Flera olika faktorer har påverkat arbetslivets efterfrågan mot denna utveckling. Bland annat bedöms antalet artonåringar öka framöver. Denna variabel är en viktig indikator på behovet av trafikfärdighetslärare eftersom den påvisar hur många som potentiellt kan skaffa körkort, det vill säga ju fler som är 18 år eller äldre desto fler kan potentiellt påbörja en körkortsutbildning. Däremot verkar inte körkortsintresset öka i samma takt som populationsökningen enligt statistik från Transportstyrelsen, det vill säga andelen med körkortsintresset har inte samma tillväxttakt som populationen. Detta skulle exempelvis kunna bero på en större grad av urbanisering i samhället, där kollektiva alternativ är ett mer påtagligt substitut till eget fordon.

Även socioekonomiska faktorer eller en ökad miljömedvetenhet kan ha påverkan kring körkortets attraktivitet inom vissa grupper. Ytterligare en viktig faktor att beakta när det gäller populationsökningen är det stora antalet uppehållstillstånd som beviljats i samband med den stora migrationen. Av de som i slutändan fick ett permanent uppehållstillstånd kan det antas att behovet av ett svenskt körkort är relativt stort. Bland annat för att körkort underlättar integration och ökar individens möjligheter till flera arbetstillfällen.

Ytterligare en faktor som bedöms påverka efterfrågan av trafiklärare är att från och med 2018 finns möjligheten att via Centrala studiestödsnämnden (CSN) ansöka om körkortslån. Enligt CSN så tycks intresset för körkortslån vara stort. Under 2018 hade CSN totalt 151 miljoner att tilldela för körkortslån, men 2019 ökade budgeten för dessa lån till 521 miljoner. Körkortslånet möjliggör för fler individer att skaffa körkort, exempelvis bland de med en sämre socioekonomisk situation. Genom att fler får det ekonomiskt möjligt att skaffa körkort så skulle detta kunna öka efterfrågan av körlektioner, och därav ett ökat behov av trafiklärare. Ytterligare hoppas beslutsfattare att möjligheten till körkortslån ska bidra till att motverka illegala trafikskolor. Viktigt att beakta är dock att körkortslånet endast är för dem som är arbetsökande.

Även Sveriges Trafikutbildares Riksförbund (STR) gör bedömningen att bristen på trafiklärare är stor. STR har i sin analys kommit fram till en ackumulerad brist på trafiklärare sedan 2015, och som bedöms växa framöver. Enligt deras beräkningar behöver det utexamineras minst 350 trafiklärare per år för att arbetsmarknaden ska vara i balans. I nuläget utexamineras cirka 150 trafiklärare per år. Detta innebär att differensen mellan antalet utexaminerade och arbetslivets efterfrågan redan är i underskott. STR menar på att flertalet följd effekter av denna kompetensbrist kan komma att påverka samhället negativt framöver. Exempelvis bedöms arbetsmarknaden för olika jobb med lägre kravspecifikationer försämrats då många av dessa kräver körkort. Störst regional skillnad mellan utexaminerade och arbetslivets behov verkar vara inom norra, västra och södra Sverige enligt STR. Inom dessa regioner är det bedömda behovet dubbelt så stort som antalet årliga utexaminerade. Ytterligare en faktor som kommer att påverka behovet av trafiklärare är pensionsavgångar. Enligt STR är just nu cirka 8–9 procent av aktiva trafiklärare 65 år eller äldre. Därför finns det en påtaglig risk att behovet av trafiklärare kan bli ännu större beroende på när dessa individer väljer att sluta arbeta.

Brist på yrkesförare påverkar behovet av trafiklärare

Ett underskott på trafiklärare kan även påverka närliggande branschers möjligheter till kompetensförsörjning. Ett exempel på just detta är samhällets kompetensbehov av yrkesförare. Enligt Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd (TYA) är behovet av fler yrkesförare stort. Enligt TYA kommer det behövas fler än 50 000 nya förare de närmaste tio åren. Störst är rekryteringsbehoven i norra Sverige där 71 procent av de tillfrågade företagen ansåg sig behöva anställa fler förare framöver. Bristen på trafiklärare kan i sin förlängning påverka förutsättningarna för hur många framtida yrkesförare samhället kan generera. Detta eftersom trafiklärare utbildar yrkesförare, men också eftersom antalet verksamma trafiklärare påverkar i vilken omfattning individer kan investera i ett körkort. Om exempelvis en region saknar möjligheter till att utbilda trafiklärare så kan det på sikt innebära begränsade rekryteringsmöjligheter för trafikskolorna i den regionen. Detta i sin tur påverkar möjligheterna för individerna i denna region att ta körkort, och därmed minskar regionens möjligheter att tillräckligt antal yrkesförare utbildas. I och med den norra regionens stora behov av yrkesförare skulle detta kunna vara en indikator på vikten av trafiklärare i norra Sverige.

Illegala trafikskolor

En pågående utveckling inom denna bransch är den ökande utmaningen med illegala trafikskolor runtomkring i landet. Det är svårt att bedöma exakt hur stort problemet med illegala trafikskolor är, däremot finns det faktorer som tyder på att problemet åtminstone är en växande utmaning för branschen. En indikator på detta är att finns cirka 3 000 bilar i Sverige med dubbelkommando som inte är registrerade hos legala trafikskolor. Detta är cirka hälften av alla fordon med dubbelkommando som finns i hela Sverige. Ekobrottsmyndigheten bedömer också att på vissa orter är den illegala verksamheten till och med större än den legala. Även undersökningar från STR visar på omfattande illegal verksamhet. Bland annat har STR utfört en undersökning bland sina medlemmar där det visade sig att cirka 90 procent av respondenterna svarade att illegala trafikskolor fanns i den ort där de är verksam inom. Ett mer omfattande utbud av illegala trafikskolor har flera negativa effekter för trafikskolebranschen.

Även samhället påverkas negativt av de illegala trafikskolorna. Bland annat kan risken för att fler sämre förare kan komma att finnas i trafiken eftersom illegala trafikskolor inte har samma kompetenskrav. Dessutom innebär ett ökat antal illegala trafikskolor även att den organiserade brottsligheten i Sverige gynnas. En samverkansgrupp mot denna brottslighet har bildats nu eftersom de illegala trafikskolorna bedöms som ett utbrett problem. I denna samverkansgrupp återfinns bland annat Transportstyrelsen, Trafikverket, Skatteverket och Ekobrottsmyndigheten. Genom denna samverkan har det under 2019 bland annat anordnats insatser mot illegala trafikskolor i Södertälje och Karlskrona. Enligt Transportstyrelsen är det fortfarande en utmaning att uppskatta omfattningen av de illegala trafikskolorna. De konstaterar att verksamheten går att koppla till den organiserade brottsligheten. Vidare är det troligt att en ökande omfattning av illegala trafikskolor försvårar de legala trafikskolornas möjlighet att konkurrera och finna lönsamhet i sin verksamhet. Denna konkurrenssituation kan också påverka i vilken omfattning trafikskolorna kan rekrytera nyutexaminerade trafiklärare i och med försämrade ekonomiska möjligheter.

Förslag på nytt förarutbildningssystem

Trafikverket och Transportstyrelsen har gemensamt arbetat med en översyn av förarutbildningssystemet. Denna översyn påbörjades i februari 2018 och färdigställdes i slutet av 2018. Bland annat föreslås att en digital plattform utvecklas som ett stöd till blivande förare. I plattformen ska det bland annat finnas möjlighet att ha informations-, ansöknings-, och bokningstjänster. Även ett obligatoriskt utbildningsprotokoll ska finnas som ska hjälpa föraren att säkerställa att allt innehåll i förarutbildningen kommer med. Ytterligare föreslår myndigheterna en rad olika åtgärder som de bedömer ska minska de illegala trafikskolorna. Bland de föreslagna åtgärderna går det exempelvis att se förslag om:

- Endast fordon från Trafikverket Förarprov eller en legal trafikskola ska få användas vid prov.
- Vägledningstillfällen ska enbart kunna genomföras hos en utbildare med tillstånd.
- Endast utbildare med tillstånd ska ha möjligheten att godkänna moment som avklarade i det framtida obligatoriska utbildningsprotokollet.
- Genom den digitala plattformen finns det förhoppningar att det ska bli enklare att förstå förarutbildningssystemet och på så vis få framtida förare att vilja investera i ett legalt utbildningsalternativ.
- Genom att exkludera illegala trafikskolor från den digitala plattformen finns det förhoppningar att dessa verksamheter ska minska i omfattning.

Ytterligare föreslås att handledare vid privat övningskörning ska genomgå en handledarutbildning som ersätter den nuvarande introduktionsutbildningen. På så sätt ska även privata handledare kunna tillgodose framtida förare med moderna körkunskaper. Dessa handledarutbildningar ska bedrivas av tillståndspliktiga.

Yrkeshögskolans roll

Yrkeshögskolan har en viktig roll vad gäller trafikskolornas arbetsmarknad och dess framtida utbud av trafiklärare. Detta eftersom yrkeshögskolan är det enda sättet att legalt utbilda individer till trafiklärare. Flertalet faktorer indikerar att utbudet av utbildade trafiklärare bör öka. Som nämnt ovan ökar exempelvis behovet av yrkesförare framöver, och konkurrensen från de illegala alternativen är utmanande för branschen. Det sistnämnda kan också på kort sikt innebära en något inbromsad efterfrågan eftersom trafikskolor med tillstånd i viss utsträckning utkonkurreras av sina illegala motparter. Men givet att den myndighetssamverkan som påbörjats, samt föreslagna förändringar av förarutbildningssystemet samt framtida försvårande åtgärder mot illegal verksamhet ger önskad effekt så kommer det troligen innebära att de legala trafikskolornas förutsättningar förbättras. Bedömningen just nu är att dessa faktorer på sikt kommer uppnp önskad effekt, vilket i kombination med de övriga trenderna inom området, gör att det högst troligt kommer behövas ett större antal examinerade trafiklärare framöver.

KONSEKVENSER

- Ökat kompetensbehov då efterfrågan på legitimerade trafiklärare blir större. Delvis på grund av ett redan uppdämt behov sedan tidigare.
- Kompetensbehoven riskerar att öka i och med relativt höga pensionsavgångar framöver.

DRIVKRAFTER

- Ökad befolkningsstillväxt kan driva på en ökad efterfrågan av trafiklärare framöver. Framförallt drivs efterfrågan fram av ett ökat antal individer inom de åldersgrupper då körkortsutbildningen generellt brukar påbörjas.
- Ökat behov av yrkesförare driver på behovet av trafiklärare.
- Myndighetssamverkan mot illegala trafikskolor kan påverka behovet av den legala marknaden positivt. Detta i sin tur påverkar behovet av trafiklärare positivt.
- Relativt höga pensionsavgångar framöver driver på ett större behov av nyutexaminerade trafiklärare inom de närmaste åren.
- Möjligheten till lån från CSN för körkortsutbildningen, för vissa individer som annars inte haft möjlighet, kan driva på efterfrågan av trafiklärare något.
- Nya förarutbildningssystemet kan få positiv påverkan på branschens utveckling.

INRIKTNING

- MYH:s inriktning är att fortsatt bevaka branschens utveckling för att se exempelvis vilka effekter illegala trafikskolor, automatiserade fordon och pensionsavgångar får på branschens kompetensbehov.
- MYH:s inriktning är att fortsatt försöka öka antalet utbildningsplatser.

MOTKRAFTER

- En ökad miljömedvetenhet skulle kunna förändra betalningsviljan till att investera i ett körkort, vilket kan få påverkan på efterfrågan av trafiklärare. Detta scenario är ett rimligt antagande inom vissa grupper i samhället. Viktigt att fortsatt följa hur beteendeförändringar bland unga kan påverka efterfrågan av körkort framöver.
- Illegala trafikskolor påverkar kompetensbehoven negativt och riskerar att utkonkurrera legala alternativ. Om inte nuvarande åtgärder lyckas minska de illegala alternativens omfattning skulle detta kunna skapa en negativ påverkan på den framtida efterfrågan av legitimerade trafiklärare.
- För få utbildningsplatser för att kunna tillgodose arbetslivets behov av trafiklärare. Detta bromsar upp den omfattning legala trafikskolor kan utvecklas och expandera.
- Automatisering av fordon skulle kunna bromsa behovet av trafiklärare. Detta scenario är dock i dagsläget väldigt osannolikt. Detta eftersom det är för tidigt att avgöra i vilken omfattning framtida fordon kan automatiseras, i vilken takt detta kan ske och hur detta i sin tur påverkar kompetenskrav hos individer som färdas i dessa fordon.

Tendens

Förskolan i stort behov av mer kompetens på flera nivåer

En bra förskola påverkar och engagerar de flesta någon gång i livet. Barnens kunskaper från förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande. Det går också att argumentera att förskolan är en samhällsekonomisk investering i och med att förskolan möjliggör för individer med barn att i största möjliga mån arbeta och generera samhällsnytta. Precis som i många andra pedagogiska branscher har förskolan stora rekryteringsbehov. Antalet barn som går i förskola kommer att fortsatt öka vilket kommer få påverkan på förskolans framtida kompetens- och rekryteringsbehov. Bland annat skulle det kunna innebära ett ökat behov av barnskötare som vidareutbildat sig via yrkeshögskolan.

En bra förskola påverkar och engagerar de flesta någon gång i livet. Det går också att argumentera att förskolan är en samhällsekonomisk investering i och med att förskolan möjliggör för individer med barn att i största möjliga mån arbeta och generera samhällsnytta. Därför är förskolans kompetensbehov en väldigt viktig samhällsfråga framöver. Förskolan kan också ses som något som underlättar ett mer jämställt samhälle. Flera faktorer tyder på att kompetensbehoven inom förskolan kommer att öka framöver. Ett exempel på detta är att antalet inskrivna barn på landets förskolor ökar. De senaste femton åren har antalet inskrivna barn ökat från 350 000 till över 500 000 enligt Sveriges kommuner och regioner (SKR). Den stora ökningen av inskrivna barn står inte i relation till hur utvecklingen av kompetens inom förskolan utvecklats. Bristen på arbetssökande med yrkesutbildning leder till att arbetsgivarnas rekryteringsprocess ofta tar längre tid, de måste erbjuda högre löner eller avstå från att rekrytera. Inom vissa yrken har arbetsgivarna behövt sänka kraven på både utbildning och yrkeserfarenhet. Det är något som bland annat Kommunal tar upp i rapporten Ditt barns framtid. Utmaningen med kompetens varierar mycket mellan olika delar av landet. Detta går att se skillnader mellan kommuner när det gäller andelen legitimerade förskollärare. Andelen legitimerade förskollärare i kommunerna varierar mellan 13–75 procent enligt SKR. Skolverket har beräknat att det behöver utbildas 60 000 förskollärare under perioden 2017–2031. Detta innebär att årliga examinationsnivån behöver till 4 000 individer per år, vilket är lägre än nuvarande nivå på 2 500 individer. Störst är behoven inom de närmaste åren vilket gör situationen mycket svårare ur ett kompetensförsörjningsperspektiv. Även Arbetsförmedlingen gör bedömningen att förskollärare har väldigt liten konkurrens om arbetstillfällen framöver på arbetsmarknaden.

Även barnskötare råder det brist på i samhället. I rapporten Ditt barns framtid nämns bland annat att barnskötare i större utsträckning blir tvungna att ta på sig rollen som förskolelärare. Därför skulle barnskötare i större utsträckning behöva komplettera sin gymnasiala kompetens för att kunna ta på sig den nya rollen som nuvarande arbetsliv kräver. Den nya läroplanen Lp18 förtydligar ytterligare barnskötarens viktiga roll inom förskolan. Bland annat lyfts uppdraget med att främja barns utveckling och lärande som en viktig del av denna yrkesroll. Även inom detta utbildningsområde är det för få som utbildas för att kunna tillgodose arbetslivets efterfrågan. Som ett led i detta har flera kommuner tvingats rekrytera individer utan exempelvis tillräckligt goda pedagogiska kunskaper. Andelen utbildade barnskötare skiljer sig väldigt mycket mellan landets kommuner. Enligt SKR varierar det mellan 6–49 procent av personalstyrkan som har en barnskötareutbildning. Efterfrågan har dock ökat ytterligare som en följd av den stora bristen på förskollärare. Detta innebär en svår situation där för få har den grundläggande kompetensen men samtidigt måste yrkesrollen i större utsträckning ta på sig mer ansvar i förskolan.

På grund av denna utmanade situation har fler börjat efterfråga stödfunktioner inom förskolan. Bland annat Lärarförbundet efterlyser att det genomförs fler åtgärder som gör att förskollärare kan avlastas. På detta vis skulle förskollärare ha möjligheten att fokusera i högre utsträckning på sina kärnuppdrag. Det är dock viktigt att dessa stödfunktioner får rätt förutsättningar att avlasta förskollärare. Om inte dessa stödfunktioner har rätt kompetens riskerar förskollärare att i för stor utsträckning istället bli mer av en handledarfunktion. Ytterligare en utveckling som skett på grund av kompetensbristen är att utbildningar till specialiserade barnskötare börjat att dyka upp. Dessa utbildningar har ambitionen att specialisera barnskötare till en eftergymnasial nivå. Exempelvis kan denna typ av utbildning ge individen specialkunskaper inom språk eller funktionsnedsättning. Genom denna typ av specialisering så kan barnskötare i större utsträckning bli ett stöd inom flera områden i förskolan. Exakt hur stor efterfrågan är av specialiserade barnskötare är dock svårt att bedöma. Anledningen till detta är att det fortfarande är en relativt ny yrkesroll. Däremot skulle efterfrågan för denna nya yrkesroll kunna öka framöver med tanke på förskolans utmaningar som angivits ovan. SKR bedömer ett ökat behov av denna nya yrkesroll. I deras enkätsammanställning kring efterfrågan av yrken med yrkeshögskolekompetens svarade 43 procent av respondenterna ett bedömt ökat behov av denna specialisering av yrkesrollen. Även Kommunal ser ett ökat behov av specialisering för barnskötare. Utifrån den gymnasiala yrkesutbildningen vill Kommunal att arbetsmarknadens parter utvecklar möjligheter till en yrkesutvecklingstrappa med specialist- och vidareutbildningar inom yrkeshögskolan. Däremot är det viktigt att beakta att det redan nu utbildas för få barnskötare på gymnasial nivå. Detta kan medföra problem med vilka möjligheter det finns att vidareutbilda barnskötare till eftergymnasiala specialister. Ytterligare en utmaning är att avgöra i vilken omfattning dessa specialister efterfrågas i relation till barnskötare med gymnasial kompetens. Sammantaget gör dock Myndigheten för yrkeshögskolan bedömningen att specialiserade barnskötare kommer att bli viktigare och det finns en tendens till att denna yrkesrolls attraktionskraft på arbetsmarknaden kommer att vara stark lång tid framöver.

KONSEKVENSER

- Ökat kompetensbehov inom förskolan som en effekt av ökande antal inskrivna barn.
- Större pedagogiskt ansvar hamnar hos yrkesrollen barnskötare i och med den stora bristen av förskollärare, vilket gör att yrkesrollen förändras och därmed också kompetensbehoven.

DRIVKRAFTER

- Ökat antal inskrivna barn i förskolan.
- Brist på förskollärare driver på behovet av fler specialiserade stödfunktioner. Om ett större pedagogiskt ansvar hamnar på barnskötare kan det komma att driva på arbetsmarknadens kompetenskrav på denna yrkesroll.

INRIKTNING

- MYH bör följa utvecklingen inom förskolan noggrant. Viktigt att se hur arbetsmarknadens reella efterfrågan av barnskötare med eftergymnasial kompetens utvecklas.

MOTKRAFTER

- Flertalet kommuner står inför en svår ekonomisk situation. Detta kan påverka förskolans möjligheter till rekrytering.
- Specialisering/specialutbildade barnskötare är en relativt ny yrkesroll. Därför är det i nuläget svårt att avgöra i vilken omfattning dessa står sig i konkurrens med barnskötare med gymnasial kompetens. Om löneskillnader eller arbetsmarknadens efterfrågan visar sig vara densamma som för gymnasiala barnskötare så kan detta bromsa individens incitament att vidareutbilda sig.
- För få individer går barn- och fritidsprogrammet, som krävs för att gå en specialiserad vidareutbildning.

Avtagande trend

Stödfunktioner i skolan del 1 – Mera stödfunktioner i skolan, stora flyktingströmmar men också stora utmaningar för yrkesrollen studiehandledare

Studiehandledare är en yrkesroll vars arbetsuppgifter är att ge stöd åt elever som har svårt att tillgodogöra sig undervisning på grund av språksvårigheter. Trots att Sverige under de senaste åren haft stora migrationsströmmar så är det flera faktorer som påverkar yrkesrollen negativt. Indikationer på en stramare migrationspolitik framöver och minskande budgetunderlag för många skolor bedöms få negativ påverkan på studiehandledares framtida efterfrågan. Utöver detta verkar det vara särskilt utmanande för studiehandledare med kunskaper i mindre vanliga språk eller för dem som är verksamma i mindre kommuner.

Studiehandledare är en yrkesroll vars arbetsuppgift är att ge stöd åt elever som har svårt att tillgodogöra sig undervisning på grund av språksvårigheter. Detta stöd kan ske delvis i klassrummet genom att förklara undervisningen på elevens modersmål, men också till stor del utanför klassrummet där studiehandledaren mer fördjupande kan hjälpa eleven med problem. Just språksvårigheter är något som ser ut att bli en större utmaning för skolan i och med de senaste årens stora flyktingströmmar. Trots att uppehållstillstånden minskar enligt Migrationsverkets statistik jämfört mot de senaste åren så blir följdeffekten av tidigare år påtaglig för skolan under lång tid framöver. Detta eftersom nyanlända elever generellt kan antas bli mer resurskrävande initialt då det kan behövas extra stöd för dessa individer, exempelvis ytterligare hjälp med språkförståelsen. Genom att skolan kan tillgodose bra stöd till individer med extra behov ökar deras möjligheter att lära sig den kunskap som skolan försöker förmedla. Att inte kunna förstå undervisningen på grund av språksvårigheter riskerar annars att få följd effekten att individens förutsättningar för godkända betyg kommer att variera i en större utsträckning beroende på migrationsbakgrund. Detta kan i sin tur leda till en större risk för utanförskap i samhället. Migrationsbakgrund har redan påverkan på gymnasiebehörigheten, vilket går att se i Skolverkets statistik. Framförallt är skillnaden som störst mellan elever med svensk bakgrund och nyanlända. Andelen behöriga elever minskade i korrelation med hur nyligen individen invandrat till Sverige. Detta är rimligt eftersom dessa individer behöver lära sig ämneskunskaperna och ett nytt språk samtidigt. Svenskt Näringsliv kommer fram till liknande slutsatser i en rapport gällande nyinvandrade grundskoleelevers prestationer. I deras rapport konstaterades att studieprestationer skiljer sig markant mellan nyinvandrade och ej nyinvandrade elever. Även detta förstärker att nyanlända elever generellt har behov av extra resurser för att kunna få samma förutsättningar att klara studierna. Goda språkkunskaper i svenska ger troligen de bästa förutsättningarna för individen, men om så inte är fallet är möjligheten att få stöd i sitt modersmål ett bra substitut. Givet allt detta så skulle studiehandledare kunna bli en viktig roll i skolan. Detta blir extra påtagligt i kommuner och skolor där det tillkommit många nyanlända elever. Men däremot finns det stora utmaningar också för yrkesrollen som bromsar upp dess potentiella utveckling.

Utmaningar för yrkesrollen

Det finns faktorer som kan motverka efterfrågan av stödfunktioner som studiehandledare. En utmaning för efterfrågan av studiehandledare är att de specifika språk som studiehandledaren ger stöd inom har en större risk att bli mindre efterfrågade än själva behovet av stödfunktioner inom skolan. Denna utmaning har en stark korrelation med förändringar i omvärlden och framtida migrationsströmmar.

Just nu tyder mycket på en mer restriktiv migrationspolitik, vilket bland annat går att se från politiska uttalanden och vissa myndigheters beslut och ställningstaganden. En mer begränsande flyktingpolitik skulle kunna innebära att skolor framöver väljer att fokusera på andra stödfunktioner i konkurrens med studiehandledare. Vi ser även att invandringen har minskat under 2019 enligt statistik från Migrationsverket. Viktigt att beakta är dock att trots en mer restriktiv migrationspolitisk så kan det dröja rätt lång tid innan skolans behov av språkstöd minskar. Detta eftersom individer som redan har uppehållstillstånd kan antas ha behov av språkstöd över en längre tid. Långsiktig bedömning av yrkesrollens efterfrågan blir med detta i beaktande svårbedömt. Förutom förändringar i omvärlden och migration så blir yrkesrollen svårbedömd också på grund av att studiehandledare inte är en homogen yrkesgrupp. Detta eftersom varje enskild studiehandledares efterfrågan kan skilja sig väldigt mycket åt beroende på individens språkkunskaper och inom vilken region personen är verksam inom.

Ytterligare en faktor som kan påverka efterfrågan av studiehandledare är i vilken omfattning digitala språkverktyg utvecklas. I takt med att röstigenkännings- och översättningssystem blir bättre så skulle dessa digitala tjänster konkurrera i viss mån med det arbete som studiehandledare utför. Åtminstone skulle ny teknik kunna bli ett komplement i tolkningsarbetet. En liknande utveckling har gått att se bland annat inom vården där digitala applikationer skapats för att underlätta dialogen mellan vårdhavaren och vårdtagaren.

Det finns även ekonomiska utmaningar för denna yrkesroll. Sju av tio kommuner ska under 2020 minska budgeten för skolan, enligt Lärarnas riksförbund och tidningen Skolvärlden. Minskade ekonomiska medel kan innebära att olika stödfunktioner inom skolan utvärderas och i större utsträckning börjar att konkurrera med varandra. I ett sådant scenario riskerar efterfrågan på studiehandledare att minska, exempelvis på grund av möjligheterna till statlig medfinansiering för andra stödfunktioner. Redan nu finns det indikationer på att det är svårt för studiehandledare på arbetsmarknaden. Bland annat visar Myndigheten för yrkeshögskolans sysselsättningsrapport att 59 procent av de examinerade har jobb ett år efter studierna. Bland de som blivit anställda verkar det även vara svårt att få ihop en heltidsanställning, enligt Svenskt Näringsliv. Vidare konstaterar Svenskt Näringsliv att studiehandledare i mindre kommuner, eller med inriktning mot mindre vanliga språk, har det svårare att få en tjänst som studiehandledare på heltid. Sammantaget verkar det finnas många utmaningar för yrkesrollen som gör dess efterfrågan osäker. Därför bör myndighetens utgångspunkt vara att fortsätta följa utvecklingen för yrkesrollen och omvärldsfaktorer som kan påverka dess efterfrågan på arbetsmarknaden.

KONSEKVENSER

- Stödfunktioner inom skolan blir allt viktigare. Språkkunskaper konstateras som viktigt för att nyanlända elever ska kunna klara sina studier. Detta kan få påverkan på behovet av studiehandledare framöver.

DRIVKRAFTER

- Bristen på legitimerade lärare driver på en ökande efterfrågan av olika stödfunktioner inom skolan. Detta för att avlasta yrkesverksamma lärare.
- Ökande migration kan driva på efterfrågan av studiehandledare inom skolan i och med att språkkunskaper är en viktig faktor för att eleven ska kunna klara av studierna.

INRIKTNING

- MYH bör fortsatt bevaka yrkesrollen och dess utveckling på arbetsmarknaden. Även viktigt att fortsatt bevaka omvärldsfaktorer som kan påverka efterfrågan av denna yrkesroll.

MOTKRAFTER

- Begränsade ekonomiska medel för många kommuner framöver begränsar skolornas möjligheter till rekrytering. Detta kan drabba studiehandledare negativt.
- Konkurrensen mot andra stödfunktioner kan bromsa studiehandledares efterfrågan. Detta eftersom andra stödfunktioner erbjuds statlig medfinansiering.
- Förändringar i efterfrågade språkbehov påverkar enskilda studiehandledares attraktionskraft på arbetsmarknaden.
- Digital utveckling som exempelvis bättre tolkapplikationer skulle kunna påverka yrkesrollen.

Tilltagande trend

Stödfunktioner i skolan del 2 – Lärarassistenter kan vara en del av lösningen, men på vilken kompetensnivå?

Bristen på lärare är stor i Sverige just nu och alla prognoser tyder på ett fortsatt underskott av lärarkompetens framöver. Som en effekt av detta har flertalet stödfunktioner inom skolan i större utsträckning blivit en attraktiv dellösning på problemet. Enligt bland annat Sveriges kommuner och Regioner (SKR) bedöms efterfrågan av lärarassistenter öka inom de närmaste åren. Regeringen har även valt att erbjuda statlig medfinansiering motsvarande en miljard kronor för att möjliggöra rekrytering av lärarassistenter. Trots denna medfinansiering finns det ändå indikationer på att de reella möjligheterna på arbetsmarknaden nog är lägre än väntat. Detta beror bland annat på att många kommuner har en ansträngd ekonomisk situation, men även osäkerhet kring yrkesrollens arbetsuppgifter och kompetensnivå kan bli försvårande faktorer inom de närmaste åren. Fortsatt förekommer det utmaningar kring yrkesrollens arbetsuppgifter och arbetsmarknadens reella krav på kompetensnivå. Skolverkets regeringsuppdrag är en viktig del i arbetet med att förtydliga olika stödfunktioners uppdrag inom skolan.

Bristen på lärare är stor i Sverige just nu. Enligt Skolverkets senaste prognos kommer det att fattas 45 000 lärare om 15 år. Den uppskattade lärarbristen har därmed minskat med ungefär 35 000 i jämförelse med tidigare prognos. Denna stora förändring beror till stor del på att befolkningsökningen beräknas avta, främst på grund av förändrad migration. Den nya prognosen innebär dock fortfarande att det sammanlagt måste examineras cirka 188 500 lärare och förskolelärare fram till 2033. Prognoserna visar också på att behoven är som störst inom de närmaste fem åren. Enligt statistik från Skolverket så tycks behoven vara som störst i grund- och förskolan. Den stora bristen på lärarkompetens påfrestar arbetssituationen för nuvarande yrkesverksamma lärare. Lärarförbundet har i en enkätundersökning kommit fram till att nästan nio av tio grundskolelärare anser att deras arbetsbelastning är för hög. Arbetsbelastningen beror främst på de kringuppgifter som hamnat på lärare, exempelvis en ökande mängd administration. Lärarförbundet har också visat på att cirka 40 procent av lärarna inte hinner med stora delar av sitt uppdrag under ordinarie arbetstid. Motsvarande siffra i andra högskoleutbildade yrken är 15 procent enligt Lärarförbundet. Utöver detta så beräknas även antalet elever öka framöver, vilket går att se i bland annat SCB:s befolkningsprognoser och Skolverkets statistik över elevantal i grundskolan. Ett ökat antal elever innebär också ytterligare påfrestning för skolan som troligen kan komma att behöva göra ytterligare rekryteringar för att motverka de potentiella negativa effekterna som elevökningen skulle kunna innebära givet samma personalstyrka inom skolan. Eftersom antalet lärare framöver ser ut att inte kunna motsvara samhällets behov har det istället i större utsträckning diskuteras hur deras kompetens ska nyttjas på bästa möjliga vis. Som en effekt av dessa effektiviseringsprocesser bedöms behovet av flertalet stödfunktioner inom skolan att öka framöver.

Stödfunktionstrender och statlig medfinansiering

En ökande popularitet kring olika stödfunktioner i samhället är också något som Arbetsförmedlingen kunnat konstatera. I rapporten Var finns jobben 2018 framgår det att stödfunktioner inom yrkesområden med hög kompetensbrist blivit mer vanligt förekommande. Rekryteringen av olika stödfunktioner har ökat markant och har möjliggjort stora delar av den senaste tidens sysselsättningsökningar inom de offentliga kärnverksamheterna, konstaterar

Arbetsförmedlingen. Anledningen till att stödfunktioner ökar i efterfrågan beror på att antalet elever ökar samtidigt som för få behöriga lärare kommer ut på arbetsmarknaden. Inom skolan finns det flera olika stödfunktioner men en av de mest omtalade i närtid är lärarassistenter. Efterfrågan på lärarassistenter ser ut att öka framöver, vilket bekräftas bland annat av Sveriges Kommuner och Regioners (SKR) årliga rekryteringsenkät för yrken med yrkeshögskoleutbildning. I 2019 års enkätundersökning uppgav 47 procent ett bedömt ökat behov av lärarassistenter på tre års sikt. Detta gör att lärarassistent är en av de yrkesrollerna där tillväxten bedöms öka som mest framöver enligt SKR.

Beslutsfattare har också uttryckt en vilja att göra stora investeringar vad gäller lärarassistenter för att stödja befintlig lärarkår. Ett exempel på detta är den försöksverksamhet som pågår i Göteborgs stad gällande ökande satsningar på lärarassistenter. Kommunen ser framförallt att lärarassistenter kan avlasta lärarna så att de kan fokusera på sina kärnuppdrag. Däremot är Göteborg Stad tydlig med att de inte ser lärarassistenter som något som kan ersätta lärare. Det tydligaste exemplet på ökande satsningar på yrkesrollen går dock att se i regeringens agerande. Regeringen valde att under vårandringsbudgeten 2019 satsa 475 miljoner kronor på yrkesrollen, vilket motsvarar cirka 3 000 nya lärarassistenter. Denna satsning har i budgetpropositionen 2020 ökat till en miljard kronor. Genom denna medfinansiering hoppas regeringen att lärare ska avlastas och i större utsträckning kunna fokusera på undervisning.

Skolverkets utredning

Trots den stora satsningen på lärarassistenter så har det funnits viss osäkerhet kring yrkesrollen. Framförallt har det funnits osäkerheter kring yrkesrollens arbetsuppgifter och kompetensnivå. Skolverket har fått i uppdrag att ta fram stödmaterial för hur lärarassistenter, socionomer och andra yrkesgrupper ska kunna avlasta lärare. I detta uppdrag konstateras att det fanns 1 778 personer som arbetade som lärarassistent under läsåret 2018/19. Skolverket konstaterar även att det är stor skillnad kring yrkesverksamma individers utbildningsnivå inom detta yrke. Personer som är anställda som lärarassistenter har dock i högre grad en förgymnasial eller gymnasial utbildningsbakgrund jämfört med annan pedagogisk personal inom skolan. Genom detta uppdrag har även Skolverket utrett vilka uppgifter i skolornas verksamhet som enligt skolförfattningarna behöver utföras av lärare. Utredningen visar att det i skolförfattningarna finns ett antal områden där lärare direkt eller indirekt måste tolkas som ansvariga. Dessa områden är enligt Skolverket planering och genomförande av undervisning, arbete med extra anpassningar och särskilt stöd, bedömning och betygssättning, arbete mot kränkande behandling, trakasserier samt samverkan med och information till elev och vårdnadshavare.

Skolverket har också försökt att kartlägga arbetsuppgifter som kan utföras av andra än lärare. Rapporten går inte in i detalj för varje förslag utan hänvisar till utredningens nästa rapporteringstillfälle. Trots detta så har utredningen kommit fram till sex olika områden, med flertalet arbetsuppgifter, där lärare kan avlastas av olika stödfunktioner. Första området där lärare kan avlastas är arbetsuppgifter som avser trygghet och studiero. Exempelvis kan arbetsuppgifterna bestå av konflikthantering, relationsbyggande och rastvärdar som skapar ro och trivsel både i och utanför klassrummet. Det andra området är arbetsuppgifter i anslutning till undervisning. Exempelvis nämner Skolverket arbetsuppgifter som att ställa i ordning lektionssalar, kopiera och förbereda undervisningsmaterial och enklare rättningsarbete och dokumentation. Tredje området som nämns är hantering av förbrukningsmaterial och läromedel. Arbetsuppgifter inom detta område är bland annat att administrera beställningar av förbrukningsmaterial och läromedel. Fjärde området är IT-relaterade frågor, där exempel på arbetsuppgifter är IT-förberedelser såsom inloggning och byte av lösenord, uppdatera programvara och kontakta IT-support vid behov.

Femte området är mentorskap, där bland annat kontakt med vårdnadshavare och elever via e-post och samtal, intern samverkan med elevhälsan och övrig personal, extern medverkan med olika aktörer så som socialtjänsten, frånvarorapportering och hembesök hos elever med problematisk frånvaro nämns som exempel. Sista området är extra anpassningar och särskilt stöd. Inom detta område nämns arbetsuppgifter som att se till att nödvändiga verktyg finns tillgängliga och fungerar, stödja och vägleda elever i användningen av nödvändiga verktyg och ställa i ordning lektionssalar utifrån elevers specifika behov.

Utredningen tittade även på några skolor och hur dessa nyttjade lärarassistenter. Ifrån dessa exempel gick det att se att lärarassistenter i stor utsträckning fick arbetsuppgifter som administration, elevsocialt arbete, förbereda klassrummen inför föreläsning, vakta vid prov samt utföra enklare IT-arbete. Flera av de studerade skolorna berättar att klimatet i skolan har blivit bättre i och med implementeringen av olika stödfunktioner. Däremot har det ibland uppkommit nya problem, som exempelvis otydlighet i olika rollers uppdrag. Skolverkets slutsats är att det finns anledning att fortsatt utreda vilka förutsättningar det finns för att justera vissa formuleringar i skolförfattningarna. Genom detta hoppas Skolverket att det går att skapa mer utrymme för avlastning av lärare genom kompletterande kompetenser inom skolan. Beroende på hur detta arbete utvecklas kan det skapa bättre förutsättningar för olika stödfunktioner inom skolan. Men för närvarande visar Skolverkets kartläggning på att de flesta arbetsuppgifter som hamnar hos lärarassistenter ligger på en förgymnasial nivå eller gymnasial nivå.

Vad säger forskningen om lärarassistenter?

Det finns få forskningsrelaterade studier inom området lärarassistenter. Under 2020 kom dock rapporten (Läro)avlastande yrkesgrupper – Vad går gränserna? från Linnéuniversitet. Avsikten med rapporten var att ge kunskapsstillskott i diskussionen om och hanterandet av nya läroavlastande yrkeskategorier i skolan. Rapporten består av en forskningsöversikt samt två empiriska delar. Den första empiriska delen består av en kartläggning av läroavlastande tjänster på svenska skolor. Kartläggningen visar att det finns stora skillnader mellan skolor när det kommer till yrkesgrupper som avlastar lärare. Studien visar också på stor variation gällande krav på utbildning och behörighet för de avlastande tjänsterna. Krav på högskoleutbildning ställs framförallt på de socialpedagoger som anställts som avlastande funktion. Studien tittar också på vilka arbetsuppgifter som de avlastande funktionerna har. Enligt forskningsstudien består en stor del av arbetsuppgifterna av att hantera social problematik. Även uppgifter riktade mot enskilda elever eller grupper är vanligt förekommande. I de avlastande tjänsterna ingick också administrativa uppgifter samt kommunikation med föräldrar och myndigheter.

Den andra delen av den empiriska studien är en fältstudie som studerar skolor där avlastande tjänster introducerats nyligen. I denna studie konstateras det bland annat att avlastningseffekterna kan variera och det framkommer även en splittrad bild kring de avlastande tjänsternas positiva effekter. Genom de avlastande funktionerna kan lärarna lägga mer fokus på undervisningen men upplever samtidigt en sämre överblick av helheten. Studien visar också hur nya yrkesgrupper på olika sätt kan ha svårt att upprätthålla gränserna för sina uppdrag.

Utmaningar för yrkesrollen lärarassistenter

Sammantaget framgår det ett tydligt samband mellan bristen på behöriga lärare, yrkesverksamma lärares arbetsbörda och den ökande efterfrågan på stödfunktioner inom skolan. Hur stort behovet specifikt är av eftergymnasiala lärarassistenter, trots ovan resonemang, är i slutändan svårt att specificera.

En indikation på detta är SKR:s rekryteringsundersökning där 60 procent av respondenterna inte sökt någon lärarassistent i nutid och 25 procent bedömde att efterfrågan framöver är osäker. Osäkerheten kring yrkesrollen beror på flera faktorer. Delvis beror osäkerheten på att yrkesrollens arbetsuppgifter är starkt kopplad till varje enskild skolas särskilda behov. Detta har inneburit att stödfunktionen lärarassistent blivit ett brett begrepp med olika arbetsuppgifter och krav på kompetensnivå. I flertalet offentliga uttalanden lyfts behovet av administrativt stöd i skolan, men sedan finns det även de som menar att lärarassistenter skulle kunna bidra med extra pedagogiskt stöd i klassrummet. I och med att det ännu inte är fastställt vilka arbetsuppgifter denna yrkesroll ska utföra skapas det osäkerhet på arbetsmarknaden. För den enskilda individen kan det också innebära problem i och med att ens attraktivitet på den nationella arbetsmarknaden kan skilja sig mycket mellan regioner beroende på vilken typ av utbildning som en lärarassistentstuderande besitter. Nuvarande utbildningar riskerar därför att skapa viss regional inlåsningseffekt för individen. Utbildningen kan också argumenteras innebära viss inlåsningseffekt i och med utbildningens begränsade möjligheter för påbyggnad, exempelvis om individen vill studera vidare till lärare efter studier till lärarassistent. Ytterligare en osäkerhet som uppdagats på grund av yrkesrollen är dess relation till andra stödfunktioner. Exempelvis skoladministratörer, elevassistenter, klassmentorer och stödpedagoger finns redan inom skolan. Hur lärarassistenter arbetsuppgifter ska skilja sig från dessa är inte helt kartlagt. Så trots stort behov att avlasta lärare så är det svårt att avgöra vilka stödfunktioner och utbildningar som kan komma att prioriteras framöver. Trots allt det så är det viktigt att fortsatt beakta att stödfunktioner ökat som andel av de anställda och kommer troligen att göra detta även framöver beroende på framtida ekonomiska förutsättningar. Förhoppningsvis kommer Skolverkets utredning tydliggöra lärarassistenternas roll i skolan framöver.

Även digitaliseringen kan till viss mån få inverkan på yrkesrollen. Detta eftersom vissa administrativa uppgifter skulle kunna automatiseras framöver med hjälp av modernare IT-lösningar. Exempelvis i Danmark, som satsar stort på att utveckla nya digitala läromedel, har man i uppföljande studier kommit fram till att de digitala läromedlen sparar tid för läraren. Nya moderna digitala läromedel innehåller också självriktande tester. Dessa automatiserade system för rättande av prov har kommit långt i sin utveckling och blivit mer adaptiva än tidigare enligt rapporten Handlingskraft kan lösa lärarkrisen, från Svenskt Näringsliv. Dessa lösningar skulle också kunna innebära ytterligare effektivisering av lärarnas tid. I samma rapport konstateras att de danska lärarna räknar med att spara cirka fem till sex procent av sin tid med hjälp av digitala läromedel. Trots att nya digitala lösningar troligen inte kommer att utkonkurrera stödfunktionerna fullt ut, så kan dessa system innebära nya arbetsuppgifter för stödfunktionerna och kanske på sikt även en effektivisering. I vilken utsträckning detta kan ske och i vilken hastighet är dock svårbedömt. I rapporten Automatisering av arbete från SKR bedöms att väldigt få arbetsuppgifter i skolan kan automatiseras. Däremot lyfts exempelvis administrativa uppgifter som möjliga för viss automatisering. Just administrativa uppgifter har nämnts i flertalet rapporter som arbetsuppgifter som har relativt stort sannolikhet att bli allt mer automatiserade i framtiden.

En annan motkraft för yrkesrollen är att många kommuner och skolor framöver har en utmanande ekonomisk situation. I en rapport från SKR konstateras det att var fjärde svensk kommun gick med ekonomiskt underskott 2018. Skälet är att det demografiska trycket på många kommuner är högt, det vill säga grupperna unga och äldre ökar snabbare än de i arbetsför ålder. Lärarnas Riksförbund gjorde nyligen en enkätundersökning som ytterligare belyser de ekonomiska problemen. I deras undersökning svarade 60 procent av de kommunala skolpolitikerna att de inte tror att kommunerna kommer att klara av att finansiera grundskolans kärnverksamhet de kommande tio åren. I samma undersökning konstateras det också att 87 procent av respondenterna tror att det blir nödvändigt med ytterligare statliga resurstillskott den kommande tioårsperioden.

Även tidningen Skolvärlden gjorde en undersökning som bekräftar den ekonomiska situationen. De konstaterar att åtta av tio kommuner genomförde besparingar på skolan under 2019. Samtidigt planerar sju av tio kommuner att göra ytterligare besparingar på skolan under 2020. Denna situation gör det svårt för många kommuner att investera i stödfunktioner till skolan, trots medfinansiering. Detta bekräftas bland annat av en sammanställning av Skolverkets statistik, gjord av Dagens Nyheter, gällande nyttjandegraden av statens bidrag för rekrytering av lärarassistenter. Sammanställningen visar att 38 procent av den statliga medfinansieringen aldrig nyttjas. Anledningen till detta bedöms enligt Skolverket bero på flera faktorer. Delvis brukar nya bidrag nyttjas i mindre omfattning i början, vilket i kombination med den korta förberedningstiden för huvudmännen kan haft negativ inverkan på verksamhetens förmåga att nyttja bidraget. Utöver detta tror Skolverket även att osäkerheten kring yrkesrollen gör att många huvudmän valt att invänta utredningen kring vilken roll lärarassistenter ska ha framöver innan de ansöker om bidraget. Det är dock troligt att bidraget kan nyttjas i en relativt hög utsträckning framöver. Detta eftersom fler troligen känner till bidraget i samband med att det nu verkar fortlöpa under en längre tidsperiod. Även faktumet att det statliga bidraget ökar från cirka 500 miljoner till en miljard kronor kan innebära att fler kommuner får de tillräckliga ekonomiska förutsättningarna som krävs för en rekrytering. Däremot är det för närvarande osäkert hur långsiktigt denna medfinansiering kommer att vara. Men framförallt skulle Skolverkets utredning kunna få följdeffekten att fler väljer att investera i yrkesrollen om dess arbetsuppgifter och kompetensnivå blir tydligare framöver.

Efterfrågad utbildningsnivå på lärarassistenter verkar variera mellan olika skolor baserat på dess särskilda behov, vilket gör en bedömning av arbetslivets efterfrågan ännu svårare. Om fördelningen mellan gymnasiala och eftergymnasiala lärarassistenter kommer fortsätta på så vis är svårt att avgöra. Men Skolverkets utredning kring yrkesrollen visar på att de flesta yrkesverksamma har en förgymnasial eller gymnasial utbildningsbakgrund och att arbetsuppgifterna också oftast ligger på denna kompetensnivå.

För närvarande finns det utbildningar på eftergymnasial nivå både via folkhögskolan och yrkeshögskolan. Huruvida det kommer behövas ett större utbud av eftergymnasiala utbildningar för denna yrkesroll framöver är fortsatt osäkert, men i dagsläget verkar detta efterfrågas i en relativt begränsad utsträckning.

KONSEKVENSER

- Stödfunktioner inom skolan ökar i efterfrågan. Dessa stödfunktioner kan komma att innebära nya kompetensbehov inom skolan. Förhoppningar finns att lärarassistenter ska kunna avlasta lärare som istället kan fokusera på sina kärnupdrag.
- Skolverkets regeringsuppdrag som nämnts ovan visar att de flesta yrkesverksamma har en förgymnasial eller gymnasial utbildningsbakgrund och att arbetsuppgifterna också oftast ligger på denna kompetensnivå. Trots en ökad efterfrågan på lärarassistenter kan det därmed bli så att detta inte får någon större påverkan på antalet eftergymnasiala utbildningar. Yrkesrollens arbetsuppgifter kan variera mellan olika skolor så det kan dock fortsatt förekomma ett behov av eftergymnasial kompetens hos vissa lärarassistenter.

DRIVKRAFTER

- Bedömd kompetensbrist motsvarande 45 000 lärare driver på behovet att nyttja befintliga lärares tid så effektivt som möjligt. I och med detta så verkar stödfunktioner generellt öka i efterfrågan.
- Ökad statlig medfinansiering kan bli en drivkraft som ökar efterfrågan av just denna yrkesroll. Osäkerhet finns dock kring medfinansieringens långvarighet.

INRIKTNING

- MYH bör fortsatt bevaka utvecklingen kring yrkesrollen, dess arbetsuppgifter och hur yrkesrollen kommer att skilja sig från övriga stödfunktioner. Eftersom det råder oklarheter kring yrkesrollens framtida kompetensbehov finns det utmaningar för MYH att bedöma det framtida behovet.
- MYH bör fortsatt bevaka i vilken omfattning arbetslivets efterfrågan av eftergymnasiala lärarassistenter förändras.
- MYH bör fortsatt bevaka framtida satsningar och utredningar kring yrkesrollen.

MOTKRAFTER

- Osäkerhet kring yrkesrollens arbetsuppgifter och kompetensnivå skapar osäkerhet på arbetsmarknaden.
- Flera kommuners ekonomiska förutsättningar ser ut att bli sämre framöver, vilket kan begränsa de reella rekryteringsmöjligheterna av lärarassistenter.
- Smarta digitala lösningar kan skapa viss inbromsning eller förändring av olika stödfunktioner. Framförallt administrativa arbetsuppgifter löper en större risk att automatiseras i framtiden.
- Om förändringar sker i den statliga medfinansieringen så kan detta drabba yrkesrollen negativt.

Källförteckning

Trafiklärare: Ett brådskande kompetensbehov för säkrare vägar och mer miljömedveten trafik

Mitt i trafiken, nr 3. Illegal verksamhets mörka skugga

Sveriges trafiklärares riksförbund. Enkätundersökning – Behov av trafiklärare i Sverige 2019

Mötesanteckningar från branschmöte mellan Myndigheten för yrkeshögskolan och Sveriges trafiklärares riksförbund 2019

Transportstyrelsen. Förslag på nytt förarutbildningssystem för personbil, behörighet B. <https://www.transportstyrelsen.se/globalassets/global/publikationer/vag/korkort/forslag-nytt-forarutbildningssystem-181217.pdf>. Hämtad 2020-01-05.

Transportstyrelsen. Statistik över körkortsinnehavare efter åldersgrupp. <https://www.transportstyrelsen.se/sv/vagtrafik/statistik/Korkort/Statistik-over-korkortsinnehavare-efter-alder/>. Hämtad 2019-01-05.

SCB. Befolkningsstatistik. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/>. Hämtad 2020-01-30.

Regeringen. Krafttag på svarta körskolor. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2019/09/krafttag-mot-svarta-korskolor/>. Hämtad 2019-09-05.

Transportstyrelsen. Kundanalys förarutbildningen. <https://www.transportstyrelsen.se/globalassets/global/vag/behorigheter/kundanalys-frarutbildningen-180627.pdf>. Hämtad 2019-07-02.

Transportfackens Yrkes- och arbetsmiljönämnd. TYAs Trendindikator -Kompetensbehov. https://www.tya.se/wp-content/uploads/Trendindikator_A4_uppslag_low.pdf. Hämtad 2019-09-28.

Förskolan i stort behov av mer kompetens på flera nivåer

Sveriges kommuner och regioner. Yrkeshögskolan, enkätsammanställning 2019. https://skr.se/download/18.7cd16ace16c8d66c86834e61/1565855179779/Rekryteringslag-et_yrkeshogskolan_enkat_2019.pdf. Hämtad 2019-08-13.

SVT. Stor brist på barnskötare – men platser på utbildningarna står tomma. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasterbotten/stor-brist-pa-barnskotare-men-utbildningar-star-tomma>. Hämtad 2020-02-04.

Skolverket. Prognos över behovet av lärare och förskollärare. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/skolverkets-utvarderingar-och-rapporter/prognos-over-behovet-av-larare-och-forskollarare>. Hämtad 2020-02-04.

Läraryrket. Stödfunktioner och lärarassistenter. <https://www.lararforbundet.se/artiklar/stodfunktioner-och-lararassistenter>. Hämtad 2020-01-22.

SKR. Förskolans kompetensförsörjning. <https://webbutik.ski.se/sv/artiklar/forskolans-kompetensforsorjning.html>. Hämtad 2020-02-06

Stödfunktioner i skolan del 1 – Fler stödfunktioner i skolan, stora flyktingströmmar men också stora utmaningar för yrkesrollen studiehandledare

Skolverket. Fler elever behöriga till gymnasiet. <https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2018-09-27-fler-elever-behoriga-till-gymnasiet>. Hämtad 2018-09-27.

Svenskt Näringsliv. Kampen mot klockan. https://www.svensktnaringsliv.se/migration_catalog/Rapporter_och_opinionsmaterial/Rapporter/kampen-mot-klockan_730516.html/BINARY/Kampen%20mot%20klockan.pdf. Hämtad 2019-01-20.

Migrationsverket. Beviljade uppehållstillstånd översikter. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik/Beviljade-uppehallstillstand-oversikter.html>. Hämtad 2019-12-12.

Skolverket. Slutbetyg i grundskolan våren 2019. <https://www.skolverket.se/getFile?file=4771>. Hämtad 2019-09-26.

Computer Sweden. 25 sekunder för att göra sig förstådd – tolkapp lyfter värden. <https://computersweden.idg.se/2.2683/1.723571/tolkapp-lyfter-varden-tolkvox>. Hämtad 2019-09-19.

Myndigheten för yrkeshögskolan. Sysselsättning efter examen. <https://www.myh.se/Statistik/Yrkeshogskoleutbildningar/Sysselsattning-efter-examen/>. Hämtad 2020-01-10.

Stödfunktioner i skolan del 2 – Lärarassistenter kan vara en del av lösningen, men på vilken kompetensnivå?

Sveriges kommuner och regioner. Yrkeshögskolan, enkätsammanställning 2019. https://skr.se/download/18.7cd16ace16c8d66c86834e61/1565855179779/Rekryteringslag-et_yrkeshogskolan_enkat_2019.pdf. Hämtad 2019-08-13.

Regeringens proposition 2019/20:1 <https://www.regeringen.se/4ad5b1/contentassets/c689564aa19c4d29bcebb1c037a2e37b/budgetpropositionen-for-2020-hela-dokumentet-prop.-2019201.pdf>. Hämtad 2019-09-14.

Skolverket, ny prognos: fortsatt mycket stort behov av fler lärare. <https://via.tt.se/pressmeddelande/ny-prognos-fortsatt-mycket-stort-behov-av-fler-larare?publisherId=743270&releasId=3266749>. Hämtad 2019-09-12.

Skolverket, elevantalet i grundskolan fortsätter att öka läsåret 2017/18. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2018-03-22-elevantalet-i-grundskolan-fortsatter-att-oka-lasaret-2017-18>. Hämtad 2018-12-20.

Skolverket, elever och skolenheter i grundskolan läsåret 2018/19. <https://www.skolverket.se/publikationsserier/beskrivande-statistik/2019/pm---elever-och-skolenheter-i-grundskolan-lasaret-2018-19>. Hämtad 2019-12-20.

Läraryrket. Låt lärare vara lärare del 2. https://res.cloudinary.com/lararforbundet/image/upload/v1464161028/f6a59d948c64e7174a0ff485a548530a/lararforbundet_rapport_arbetsbelastning_del2_2_.pdf. Hämtad 2019-12-17.

Läraryrket. Tiden räcker inte till. https://res.cloudinary.com/lararforbundet/image/upload/v1493289627/7e9904711ebd8d4b62ce93fce97b47ee/Arbetsmilj_rapport_Tidenr_ckerintetill_final.pdf. Hämtad 2019-12-28.

Arbetsförmedlingen. Var finns jobben? <https://www.arbetsformedlingen.se/download/18.85c88291615e16646a4e186/1518080417950/var-finns-jobben-2018.pdf>. Hämtad 2019-12-28.

Ekonomistyrningsverket. Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Statens skolverk.
<https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/?RBID=20128>. Hämtad 2019-06-05.

Regeringen. Med undervisningsskicklighet i centrum – ett ramverk för lärares och rektors professionella utveckling.
https://www.regeringen.se/494272/contentassets/89e76102100a4df9908f7120cfba71fa/sou-2018_17.pdf. Hämtad 2019-02-15.

Sveriges kommuner och regioner. Automatisering av arbete.
<https://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/5408.pdf?issuusl=ignore>. Hämtad 2020-01-21.

Sveriges kommuner och regioner. Skolans rekryteringsutmaningar.
<https://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7585-616-2.pdf>. Hämtad 2020-02-04.

Sveriges kommuner och regioner. Personalstatistik över lärare.
<https://skr.se/arbetsgivarekollektivavtal/personalochkompetensforsorjning/skola/personalstatistikoverlarare.28986.html>. Hämtad 2020-02-04

Dagens Nyheter. Regeringens satsning på lärarassistenter brinner inne.
<https://www.dn.se/nyheter/sverige/regeringens-satsning-pa-lararassistenter-brinner-inne/>. Hämtad 2019-11-12.

Tidning Lärarnas. Därför avstår kommunen från lärarassistenter: "Räcker till en halv tjänst".
<https://lararnastidning.se/darfor-avstar-kommunen-fran-lararassistenter-racker-till-en-halv-tjanst/>. Hämtad 2019-12-01.

Svenskt Näringsliv. Handlingskraft kan lösa lärarkrisen.
https://www.svensktnaringsliv.se/migration_catalog/Rapporter_och_opinionsmaterial/Rapporter/rapport_handlingskraft_webbpdf_724709.html/BINARY/Rapport_Handlingskraft_webb.pdf. Hämtad 2018-11-29.

Skolvärlden. En av tre utnyttjar inte extrapengar till lärarassistenter.
<https://skolvarlden.se/artiklar/en-av-tre-utnyttjar-inte-extrapengar-till-lararassistenter>. Hämtad 2019-11-05.

Skolvärlden. Sjuk av tio kommuner planerar att spara på skolan under 2020.
<https://skolvarlden.se/artiklar/sju-av-tio-kommuner-planerar-att-spara-pa-skolan-under-2020>. Hämtad 2019-10-08.

Skolverket. Pedagogisk personal i skolan och vuxenutbildning läsåret 2018/19.
<https://www.skolverket.se/publikationsserier/beskrivande-statistik/2019/pm---pedagogisk-personal-i-skola-och-vuxenutbildning-lasaret-2018-19>. Hämtad 2019-02-02.

SVT. Många kommuner och regioner går back – SKL flaggar för höjd skatt.
<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/manga-kommuner-och-regioner-gar-back-skl-flaggar-for-hojd-skatt>. Hämtad 2019-05-13

Skolvärlden. Plugga med lön på flera nya lärarutbildningar i höst.
<https://skolvarlden.se/artiklar/plugga-med-lon-pa-flera-nya-lararutbildningar-i-host>. Hämtad 2019-01-05

Skolvärlden. 2 miljarder för att stoppa lärarbristen: Plugga och få lön.
<https://skolvarlden.se/artiklar/2-miljarder-att-stoppa-lararbristen-plugga-och-fa-lon>. Hämtad 2019-01-05

SVT. Här är regeringens skolsatsning i höstbudgeten.
<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/regeringen-sa-ska-skolpaketet-se-ut>. Hämtad 2019-09-13

Regeringen. 4,9 miljarder för att öka jämlikheten i skolan – så förbereds pengarna.
<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2019/09/49-miljarder-for-att-oka-jamlikheten-i-skolan--sa-fordelas-pengarna/>. Hämtad 2019-25-09

Rätt kompetens i rätt tid.

Myndigheten för yrkeshögskolan

Myndigheten för yrkeshögskolan
Box 145, 721 05 Västerås
www.myh.se